

КРИМИНОЛОГИЯ

УДК 343.97

ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ ЯК ЯВИЩЕ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЙНОСТІ

Ольга ШУМІЛО,

аспірант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

SUMMARY

This article is devoted to the analysis of animal cruelty as a social phenomenon. The author highlights the most important milestones of foreign and domestic legislation development in the scope of establishing criminal liability for committing animal cruelty, defines the main features of the indicated criminal activity in Ukrainian society and the evolution of the local culture. The most common contemporary forms of animal abuse are presented: dog hunting, violation of the legal regime of laboratory animals treatment, illegal hunting etc. The importance of further criminological research and prevention of animal cruelty is proved by effects of such acts that are danger to public.

Key words: animal cruelty, doghunting, cruelty, sadism, animal abuse, animal fighting.

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено аналізу жорстокому поводженню з тваринами як явищу соціальної дійсності. Висвітлено найважливіші віхи розвитку зарубіжного й вітчизняного законодавства у сфері встановлення кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами, визначено основні іманентні риси діяння в українському суспільстві та еволюцію вітчизняного світогляду. Наводяться найпоширеніші сучасні форми знущання з тварин: догхантінг, порушення правового режиму проведення експериментів над тваринами, незаконне полювання тощо. Важливість подальшого кримінологічного дослідження та запобігання жорстокому поводженню з тваринами аргументується суспільно шкідливими наслідками такого діяння.

Ключові слова: жорстоке поводження з тваринами, догхантінг, жорстокість, садизм, знущання з тварин, нацькування тварин.

Постановка проблеми. Однією з найгостріших проблем сучасної України залишається злочинність. Деструктивний вплив великих соціальних потрясінь і гострої економічної кризи спричинив потужний сплеск корисливих і насильницьких злочинів, а також сімейної агресії та жорстокості. Так, згідно з останніми дослідженнями близько половини населення України (44%) особисто зазнавали насильства в сім'ї, а 45% та 59% респондентів знають про проблему домашнього насильства в сім'ях свого близького та далекого оточення відповідно [30]. Однак якщо пересічна людина здатна звернутися за допомогою, дати відсіч нападнику або принаймні поінформована про свої права, тварини позбавлені такої можливості. Отруєння бродячого собаки або замурування котів у підвалі не сприймається пересічними громадянами як злочин. Із метою протидії неналежному поводженню з тваринами в Україні було ухвалено низку нормативно-правових актів, однак останні є рідко застосованими на практиці через специфіку правопорушення та складнощі в доказуванні діяння. Жорстокість щодо тварин є масовим явищем соціальної дійсності, що становить загрозу як добробуту тваринного світу, так і основам суспільної моральності, нормального психічного розвитку дітей і молоді, зумовлюючи байдужість до страждань живих істот.

Мета та завдання статті. Визначення природи жорстокого поводження з тваринами вимагає насамперед комплексного дослідження його іманентних, невід'ємних рис та місця в структурі злочинності. Як вдало висловився Б.М. Головкін, тільки шляхом синтезу філософських, соціологічних,

психологічних, економічних, політико-ідеологічних, педагогічних знань і теоретичних напрацювань наук кримінально-правового циклу з досліджуваної проблематики можна вийти на якісно новий рівень цілісного пізнання об'єкта, створити нову теоретичну модель, що базуватиметься на єдності різноманіття багатогранних форм і проявів цього явища, розкритті не тільки специфічних предметних закономірностей, а й з'ясуванні місця та ролі феномена в більш широкій системі взаємозв'язків суспільних явищ і процесів соціальної дійсності [12, с. 28]. Необхідність застосування міждисциплінарного підходу також обумовлюється відносною новизною й особливостями дослідження жорстокого поводження з тваринами у вітчизняній науці. Виходячи за межі предмета кримінального права та поміщаючи жорстоке поводження з тваринами в широкий соціальний контекст, кримінологи отримують можливість глибше проникнути в його сутність, визначити іманентні властивості, зрозуміти причини й умови його виникнення.

Виклад основного матеріалу. Морально-етичне ставлення людей до тварин являє собою надзвичайно мінливий, комплексний і залежний від змін соціально-економічних формацій і науково-технічного прогресу феномен, що охоплює всю історію людської цивілізації. На перший погляд, видається, що насильство щодо тварин з утилітарних, корисливих мотивів завжди було домінуючим поряд із другорядним відчуттям милосердя. Насправді ж ставлення людей до тварин пройшло довгий шлях, який С. Фішер поділив на декілька етапів: 1) привілейований стан тварин;

2) рівність людей і тварин; 3) експлуатація тварин; 4) сучасне визнання за тваринами окремих прав і зняття з них будь-якої відповідальності [33, с. 146].

З нашої точки зору, перші два етапи не становлять наукового інтересу для кримінологів через те, що культ тварин або їх окремих видів чи наділення звірів однаковим статусом із людьми були характерними рисами первісних спільнот із низьким рівнем соціальної організації. Загальновідомо, що первісний розподіл праці та становлення землеробства завдячують своїм розвитком у тому числі доместикації транспортних тварин. Таким чином, соціум у сучасному розумінні з'явився водночас із широким використанням тварин у низькій сфері господарювання без будь-яких гарантій захисту їхнього добробуту, тобто з антропоцентричною моделлю буття. Доцільно проілюструвати це висловом давньогрецького філософа Арістотеля, який писав, що рослини були зроблені заради тварин, а тварини – заради людей [6, с. 389]. На думку С. Фішера, третій етап – експлуатація тварин – тривав протягом XVI–XVII ст. [33, с. 191]. Однак, із нашої точки зору, описуваний період охоплює собою ледь не всю історію людської цивілізації, адже до XIX ст. юридична відповідальність за жорстоке поводження з тваринами буда відсутня в усіх, навіть найрозвиненіших, країнах світу. Навряд чи кару за вбивство тварини як об'єкта права приватної власності, тобто різновид знищення чужого майна, або середньовічні судові процеси над тваринами можна поставити на протигаву довготривалій абсолютній безкарності людей за умисне мучення живих створінь.

Лише на початку XIX ст. у Великій Британії почав набирати обертів помірний процес законодавчого закріплення обмеження невинуватого насильства щодо тварин як живих істот, а не об'єктів права власності. Так, у 1822 р. в англійському парламенті після низки невдалих спроб було нарешті ухвалено Акт попередження жорстокого й неналежного поводження з худобою, згідно з яким за «побиття, поганий догляд або жорстоке поводження з будь-яким конем, кобилою, мерином, мулом, віслоком, биком, коровою, телицею, бичком, вівцею або іншою худобою» на порушника накладалося грошове стягнення (обсягом від 10 шилінгів до 5 фунтів стерлінгів) або тримісячне ув'язнення [1]. Того самого року в Лондоні відбувся перший судовий процес над особами, що знущалися з тварин, який завершився обвинувальним вироком і штрафуванням винних [4, с. 58].

До Жовтневої революції в Російській імперії ставлення суспільства до проблеми жорстокого поводження з тваринами еволюціонувало в тому самому напрямі, що й на Заході. На початку XX ст. на території держави функціонувало 30 регіональних відділень Російського товариства захисту тварин, активісти якого висували чимало корисних законопроектних і просвітницьких ініціатив [7, с. 87]. Проте з приходом радянської влади ця тема, як і будь-яка інша, пов'язана з поглибленим вивченням злочинності, опинилася під забороною: з високих трибун декларувалося, що в СРСР відсутній ґрунт для насильства. До 1988 р. жорстоке поводження з тваринами в СРСР взагалі не було виокремлено як самостійний склад злочину, однак *de facto* з 1960-х рр. таке діяння кваліфікувалося як різновид злісних хуліганських дій [23, с. 24]. Проте дещо запізнила криміналізація розглядуваного явища кримінальної дійсності навряд чи є надійним індикатором його новизни для українського суспільства. Такі чинники, як високий рівень алкоголізації населення, звичка людей до насильства як інструменту управління суспільством, панування мислив-

ських звичаїв і марнославної гасел на кшталт «Людина – цар природи», протягом багатьох десятиліть сприяли укоріненню жорстокого поводження з тваринами як масового побутового явища [11].

Негуманне та відверто безжалюбно ставлення до тварин у побуті детально відображене в епосі народів світу як одному з найважливіших джерел знання про побут та звичаї давніх часів. Так, герой однієї російської народної казки на прохання ведмеда зробити його рябим підступно зв'язав звіра та став припалювати розпеченою сокирою [24, с. 80]; в іншому оповіданні господар повів помирати старого набридлого собаку до лісу й там прив'язав до осики [10, с. 67]; український дід-рибалка шмагає лисицю, що вкрала рибу та курку, терновим пужалом так, що врешті-решт відриває їй хвіст [17, с. 37]. Зауважимо, що ми не ставили за мету зобразити народну творчість повною насильства; навпаки, переважна більшість казок і легенд закликає нас наслідувати милосердні, героїчні вчинки, однак є невіддільною від деяких жорстоких звичаїв часів написання.

У чинному Кримінальному кодексі України вказаний злочин визначається як «знущання над тваринами, що відносяться до хребетних, вчинене із застосуванням жорстоких методів або з хуліганських мотивів, а також нацькування зазначених тварин одна на одну, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів». Проблематика жорстокого поводження з тваринами активно розроблялася екологами й правознавцями наприкінці 1990-х і початку 2000-х рр., що відбилось в Законі України «Про захист тварин від жорстокого поводження». Указаний нормативно-правовий акт тлумачить термін «жорстоке поводження з тваринами» як знущання над тваринами, вчинене із застосуванням жорстоких методів або з хуліганських мотивів, а також нацькування тварин одна на одну, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, що майже повністю дублює текст ч. 1 ст. 299 Кримінального кодексу України, за винятком обмеження кола тварин, що відносяться до хребетних. Зміст формулювання «жорстоке поводження» в ст. 1 указанного закону обмежується термінами «знущання» й «нацькування», а також закріплюється в інших статтях через перелік дій, що не допускаються в поводженні з тваринами. Такий підхід зазнав критики експертів та громадських діячів у сфері захисту навколишнього середовища через відсутність опису суттєвих ознак, які й надають конкретному випадку застосування насильства щодо тварини жорстокого забарвлення. Однак, беручи до уваги аналіз міжнародно-правових документів, ми так само побачимо відсутність на цьому рівні єдиного підходу до визначення жорстокого поводження з тваринами. Зокрема, конвенції Ради Європи встановлюють лише окремі стандарти добробуту домашніх, диких, експериментальних і сільськогосподарських тварин [19, с. 71].

Як підкреслюють експерти в галузі екологічної етики, універсального визначення жорстокого поводження з тваринами допоки не вироблено. Автори робіт із цієї проблематики сходяться, мабуть, лише в найзагальнішому розумінні знущання з тварин як застосування до звірів невинуватого насильства. Так, наприклад, посилаючись на «Словник термінів і понять, пов'язаних з охороною живої природи» [29, с. 44], О.Р. Ратінов та О.Ю. Михайлова розтлумачили жорстоке поводження з тваринами як «невиправдані розумними (науково та морально обґрунтованими з точки зору цього розвитку людського суспільства та його відносин із середовищем життя) мотивами дії, що завдають страждань живим організмам» [28, с. 11]. Однак таке визначення, на нашу думку, потребує ретельного доопрацювання та уточнення.

Виходячи зі змісту ст. 299 Кримінального кодексу України, жорстоке поводження з тваринами знаходить свій вияв у двох формах: знущання з тварини або нацькування однієї тварини на іншу. На проблему відсутності юридичного визначення категорії «жорстоке поводження» та її неоднозначності тлумачення як у контексті захисту добробуту тварин, так і запобігання порушенням прав людини неодноразово вказували вітчизняні та закордонні фахівці [27, с. 373]. Термін «знущання» видається досить оціночним і розпливчастим, адже кожна особа має своє уявлення про ступінь страждань, завданих тварині, що підпадає під таку категорію: від залишення домашнього улюбленця в автомобілі на осонні до ритуального забиття. Семантичне тлумачення «знущання» визначає його як заподіяння мук, страждань, а отже, ми вважаємо, що поставлення під загрозу добробуту тварини або неумисний акт агресії не входить до досліджуваного кола явищ. Знущанням є винятково умисне, об'єктивно невинуватиме завдання хребетній тварині достатньо тривалого болю, мучень, зокрема таких як побої, катування, ненауковий експеримент над твариною, що викликає страждання; використання пристосувань, що ставлять тварину в неприродне положення, викликають надмірний біль, пошкодження тіла або смерть; умисне використання в спортивно-видовищних цілях хворих, поранених, кульгавих тварин тощо. Знущання може виражатися також і в бездіяльності, тобто умисному позбавленні тварини харчування або ветеринарної допомоги, при цьому кримінальна відповідальність за бездіяльність настає лише якщо особа зобов'язана піклуватися про цю тварину.

Законодавець пов'язує настання кримінальної відповідальності не за будь-яке знущання з тварини, навіть таке, що спричинило загибель або каліцтво звіра, а лише за наявності хоча б однієї з двох ознак: застосування жорстоких методів як способу вчинення злочину або хуліганський мотив діяння. У спеціальній літературі немає єдності щодо трактування поняття «жорстокі методи». Деякі автори під садистськими методами розуміють застосування найбільш неприйнятних із точки зору моральності способів знущання з тварин (вплив термічних факторів, хімікатів тощо) [34, с. 462]. Інші автори вважають, що такі методи вирізняються особливою, зухвалою жорстокістю (наприклад, болісне умертвіння, здирання шкури із живої тварини, підпалювання живцем, систематичне завдання побоїв, застосування вогню або газу тощо) [21, с. 672]. На думку третьої групи дослідників, жорстокі методи знущання з тварин означають застосування особливо болючих способів (перелам кінцівок, тортури, удушення, катування тощо) [22, с. 275]. Очевидно, поєднання в нормативній конструкції таких оціночних категорій, як «знущання» й «жорстокі методи», не забезпечить від суб'єктивізму під час правового аналізу конкретних життєвих ситуацій. Також залишається відкритим питання, чи існують на практиці критерії розмежування знущання з тварини без жорстоких методів або з застосуванням останніх? На нашу думку, змістовний аналіз досліджених понять не дозволяє дати ствердну відповідь на це питання.

Безумовно, аналіз розглядуваної нами правової норми неможливий без звернення до категорії власне жорстокості в контексті тлумачення жорстоких методів. За своїм семантичним походженням жорстокість означає «надзвичайно суворе, безжалісне, нещадне ставлення, вчинок» [25, с. 192]. На думку Ю.М. Антоняна, жорстокість як риса особистості являє собою прагнення до спричинення страждань, мучень особам або тваринам, що знаходить вираз у

діях, бездіяльності, словах, а також фантазіях відповідного змісту. При цьому прояви жорстокості можуть бути умисними, продуманими, імпульсивними, свідомими та несвідомими [5, с. 115]. Тривалість та інтенсивність насильства поєднуються з безпорадним станом жертви за відсутності будь-якої раціональної мети, крім спостереження за чужими стражданнями [31, с. 101]. До елементного складу будь-якого об'єктивного вияву злочинної жорстокості О.В. Ратінов та О.Ю. Михайлова відносять такі: 1) об'єкт жорстокості, а саме спрямованість посягання на цивілізаційні цінності, тобто «сукупність суспільних відносин, що складає сутність людини»; 2) зовнішня дія (бездіяльність), спосіб її вчинення та негативні наслідки, причому завдання страждань слугує мотивом або метою поведінки; 3) особистість злочинця, якому притаманна девальвація однієї з провідних загальнолюдських цінностей – самоцінності живих істот, що реалізується через певне антисуспільне діяння [28, с. 11]. Таким чином, акт знущання з тварини із застосуванням жорстоких методів характеризується як особливо зухвале поводження з твариною, що належить до хребетних (тобто має розвинену нервову систему), її болісне умертвіння, скалічення з метою отримання хворобливого самозадоволення від страждання живої істоти.

Небезпечною тенденцією останніх років стали випадки, коли акти групового, цинічного мордування тварин фіксуються за допомогою мобільних телефонів і поширюються в мережі Інтернет, що сприяє поширенню нових форм вчинення цього злочину, насаджує агресивність, бездуховність, ворожечу, пробуджує інші низькі інстинкти й нахили та підживлює криміногенне середовище сьогодення.

В Україні надзвичайно гостро постала проблема догхантінгу (від англ. *doghunting* – полювання на собак) – міського руху, що має на меті повне знищення бездоглядних тварин (переважно собак). Декларована догхантерами мета – забезпечити себе та близьких від можливості бути покусаними або навіть убитими собакою зграєю, а також очищення міст від переносників хвороб. Однак соціологічні дослідження переконали свідчать про глибоку розбіжність між словами та діями «міських санітарів». Головним комунікаційним майданчиком догхантерів СНД є інтернет-ресурс «Вредителям.Нет», де активісти спільноти показують своє справжнє, садистське, обличчя: зізнаються, що їм «начхати» на домашніх тварин, що трапляються під гарячу руку; поширюють заклики реєструватися на сайтах зоозахисників, та «оперативно направлятися» туди, де користувачі просять допомоги, наприклад прилаштувати щенят або кошенят із вулиці; вороже висловлюються про людей, які доглядають за покинутими тваринами [18, с. 36]. Нерідко догхантери влаштовують віртуальні турніри з кількості знищених тварин. Зокрема, вбивства стерилізованих і щеплених собак, які перебувають під опікою волонтерів, отримують найвищий бал [26]. Вбивства для розваги перетворюються на звичку, а яскраво виражена агресія щодо тварин згодом переходить на їх власників та інших осіб, які не поділяють такий світогляд, що утворює окремі різновид ксенофобії [32].

Однак догхантінг є, на жаль, лише однією із численних граней досліджуваного виду насильства. Без перебільшення кривавим пластом вітчизняної культури сьогодні залишається полювання. Цей вид дозвілля здавна приваблює чоловіків своєю престижністю, азартом, можливістю взяти до рук зброю та відчутти свою могутність, позмагатися з товаришами в кількості здобутих власноруч трофеїв тощо. Проте, на превеликий жаль, судо-

во-слідча практика свідчить про те, що згадана розвага здатна пробудити в людині жорстокість, кровожерливість, марнославство та винятковий цинізм. Багатовікова відсутність на території України стабільної, ефективної системи контролю за природокористуванням призвела до вкорінення заборонених способів полювання та просто безжалісних прикмет і традицій. Наприклад, відомий дослідник мисливських традицій Л.П. Сабанєв свого часу описував способи знущання з вовчат, знайдених звіроловами, поширені в різних регіонах Російської імперії: ломка задніх лап або переріз сухожиль, викручування суглобів двох навхрест лежачих лап, введення під шкіру скалок, виколювання очей, спалення живцем [20]. На сучасному етапі розвитку правова свідомість українців у частині етичних норм полювання також залишається недостатньо розвинутою на масовому рівні. Так, до кримінальної відповідальності за незаконне полювання були притягнуті директор радгоспу Б. та голова райсільгоспхмії Д., які недалеко від селища Б. умисно підпалили з двох сторін зарості очерету. Коли з полум'я стали вибігати палаючі лисиці та кабани, вилітати птахи, Б. та Г. загнали на тракторі декілька ослаблих кабанів та вбили їх, найжджаючи трактором; декілька кабанів загинули у вогні. Однак факт жорстокого поводження з тваринами не дістав кримінально-правової оцінки ні під час досудового слідства, ні під час судового розгляду [13, с. 270].

Не можна оминати увагою ще один аспект жорстокого поводження з тваринами, а саме вчинення указанного злочину з метою отримання вигоди. У ст. 299 Кримінального кодексу України виокремлено такий спосіб жорстокого поводження з тваринами, як нацькування тварин одна на одну з корисливих мотивів, утім, видається, корисливе цілепокладання під час знущання з тварин сьогодні має місце в низці сфер суспільного життя. Так, «побічним ефектом» спортивного полювання є притравочні станції – угіддя, де мисливських собак тренують полювати на звіра. Як предмет тренування виступають дикі (сноті, борсуки, червонокнижні бури ведмеді) і домашні або свійські тварини (коти, кролі, качки). Сутність притравлювання полягає в цькуванні мисливськими собаками звіра, якого зазвичай попередньо позбавляють зубів і кігтів. Як свідчать зоозахисники, тварин утримують у брудних, тісних клітках, майже не годують, щоб не було сил чинити опір собакам клієнтів; скалічених не лікують, а мордують далі. За окрему плату більшість власників притравочних станцій без вагань дозволяють загризти тварину до смерті [8, с. 20].

Сумною традицією української освіти досі залишаються досліди над тваринами. Згідно з даними громадської організації «Лікарі проти експериментів на тваринах» щороку медичні, ветеринарні навчальні заклади та біологічні факультети використовують у середньому понад 2 000 хребетних тварин на рік [15]. За свідченням студентів, виварії більше подібні на камери катувань, де експерименти зазвичай проводяться без знеболювальних засобів, що прямо заборонено Законом України «Про захист тварин від жорстокого поводження» [35]. Причиною такої практики є банальне бажання відповідальних осіб «підзаробити» на невикористаних препаратах. Аналогічними мотивами керуються й представники індустрії розваг – власники цирків, приватних зоопарків і дельфінаріїв. Останні є справжньою «золотою жилою»: у середньому український дельфінарій заробляє до 5 млн гривень на місяць [9, с. 108]. За кулісами для глядачів залишаються тільки страждання безмовних «артистів»: у жодному з українських дельфі-

наріїв не дотримуються вимоги щодо необхідного обсягу води, режиму водообігу, гідрохімічних показників тощо, унаслідок чого дельфіни отримують численні подразнення шкіри й очей, гинуть у віці 3–5 років за тривалості життя в 25–30 років [9, с. 109]. Варто визнати, що цей сегмент бізнесу є фактично непідвладним контролюючим органам, а в разі поодиноких прецедентів офіційного виявлення порушення чинного законодавства винуватці завжди уникають юридичної відповідальності. Наведені діяння не є злочинними, проте, безумовно, змушують замислитися над моральністю людей, що допускають такі способи заробітку.

Проте емпіричний матеріал свідчить, що переважною формою жорстокого поводження з тваринами сьогодні є неопосередковане знущання з тварини, тобто умисне тяжке травмування, скалічення, що призводить до смерті тварини [2]. Зауважимо, що умертвіння тварин для одержання м'яса та шкур під час полювання, знищення бездомних тварин за санітарно-епідеміологічними міркуваннями, біологічні експерименти тощо, здійснені відповідно до вимог законодавства, є за своєю природою жорстокими діями щодо тварин, проте не розцінюються як адміністративне або кримінальне правопорушення. Отже, змістове наповнення досліджуваного феномена визначається насамперед через *умисне перевищення людиною санкціонованого суспільством ступеня жорстокості під час застосування до тварини насильства*. Змінною складовою залишається спосіб вчинення такого злочину: скалічення, удусення, спалення живцем, отруєння, моріння голодом, викидання з вікна багатоповерхового будинку, влаштування боїв тварин тощо. Метою знущань над тваринами може бути задоволення садистського потягу, помста власнику тварини або ж отримання вигоди шляхом організації боїв тварин, привласнення коштів на знеболювальне для лабораторних дослідів на тваринах тощо. Натомість у наскрізній для низки правових систем ознаці невинуватості жорстокості щодо тварини міститься елемент системності жорстокого поводження з тваринами як соціального явища.

На нашу думку, одиничні випадки знущань із тварин є лише одним різновидом численних проявів такого небезпечного феномена суспільного буття, як жорстокість. За умов глибокої соціальної стратифікації, невпевненості в майбутньому людина, що не має достатньо можливостей самоствердитися як сильна, вольова, розумна особистість, або ж непомірно честолюбна й заздрісна дитина, нездатна на успіх у навчанні, мистецтві, спорті, намагається реалізувати себе іншим способом. Найчастіше це бажання мати якомога більше престижних матеріальних цінностей та/або підкорити собі слабшого, примусити хоча б його визнати свою силу. Спочатку цей слабший – домашній улюбленець, а згодом – дитина, дружина, людина похилого віку тощо. Жорстокість, духовна спустошеність, апатія й песимізм підштовхують до вчинення таких зухвалих злочинів, як розбої, вбивства, катування, вандалізм, що вражають неабиякою зухвалістю та цинізмом. Зауважимо, що більш поширеним тлумаченням жорстокості є її розуміння як психологічного феномена, особистісної риси, проте водночас соціальним проявом жорстокості є певний різновид людської поведінки, що знаходить свій вираз в агресії, насильстві, бажанні завдати жертві максимальних ушкоджень [14, с. 16].

Значення жорстокого поводження з тваринами в системі соціальної дійсності полягає в тому, що цей злочин здійснює негативний вплив на свідомість як осіб, які безпосередньо мучать тварин, так і осіб, які стали свідками

подібних діянь. Жорстоке поводження з тваринами сприймається очевидцями та власниками постраждалих тварин, зокрема неповнолітніми особами, як ослаблення соціального контролю, що зумовлює занепокоєння, почуття страху й уразливості. Люди, чії тварини стали жертвою садистів, відчують підвищений страх виявитися жертвою насильницьких злочинів [3, с. 153]. Однак найважливішим соціальним наслідком жорстокого поводження з тваринами є те, що засвоєні моделі деструктивної поведінки надалі повторюються в посиленій формі. Це означає, що знущання з тварин потенційно містить небезпеку різноманітних, у тому числі тяжких форм насильницької поведінки особи в майбутньому. Так, відносно нещодавно українську громадськість сколихнула звістка про серію жорстоких злочинів «дніпропетровських маніяків» – колишні однокласники, що мріяли стати кіллерами, півтора роки знущалися над тваринами, а потім перейшли до нападів на людей. Убивці переважно обирали жертв, нездатних на продовжуваний фізичний опір – інвалідів, пенсіонерів, дітей, жінок, вигадували надзвичайно жорстокі тортури [16]. Можливо, своєчасна реакція громадськості та правоохоронних органів на безжальне ставлення засуджених до тварин здатна була б врятувати життя 21 людини.

Висновки. Таким чином, дослідження жорстокого явища соціальної дійсності дозволяє зробити висновок про наявність у ньому ознак системності. Окремі злочинні діяння споріднені між собою специфічним способом здійснення, тобто застосуванням невинуватого жорстокості з метою вивільнення накопиченої агресії або незаконного збагачення.

Список використаної літератури:

1. Act to Prevent the Cruel and Improper Treatment of Cattle 22d July 1822 // Statutes of the United Kingdom of Great Britain and Ireland, George IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://books.google.com.ua/books?id=6LsuAAAAIAAJ&printsec=frontcover&hl=uk>.
2. Animal Cruelty Crime Statistics: Findings from a Survey of State Uniform Crime Reporting Programs // Animal Welfare Institute [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://awionline.org/sites/default/files/products/ca-12fbireportfinal040312_0.pdf.
3. Donnermeyer J.F. Vandals and vandalism in the USA / J.F. Donnermeyer, G.H. Phillips // *Vandalism: Behavior and motivation* / ed. by C. Levy-Leboyer. – Amsterdam : Hoth-Holland, 1983. – P. 149–160.
4. Guerrini A. Experimenting with Humans and Animals: From Galen to Animal Rights / A. Guerrini. – Baltimore : John Hopkins University Press, 2003. – 184 p.
5. Антонян Ю.М. Криминальная патопсихология / Ю.М. Антонян, В.В. Гульдан. – М. : Наука, 1991. – 248 с.
6. Аристотель : сочинения : в 4 т. / Аристотель. – пер. с лат. – М. : Мысль, 1983– . – Т. 4. – 1983. – 830 с.
7. Бондаренко Т.О. Роль соціальної комунікації у формуванні екологічної свідомості / Т.О. Бондаренко // *Вісник Харківської державної академії культури*. – 2013. – Вип. 39. – С. 86–93.
8. Борейко В.Е. Притравочные станции – концлагеря для животных. Этико-правовой анализ / В.Е. Борейко, М.С. Трунова // *Гуманитарный экологический журнал*. – 2013. – № 2(47). – С. 18–24.
9. Борейко В.Е. Уничтожение дельфинов Украине: коммерческие дельфинарии, рыбный промысел, загрязнение воды, браконьерство, бездействие чиновников / В.Е. Борейко // *Гуманитарный экологический журнал*. – 2011. – № 4(43). – С. 102–112.
10. Волк-дурень // *Народные русские сказки* / вступ. статья, состав., примечания М.М. Люстров. – М. : Олма-пресс, 2004. – 448 с.
11. Геронимус И. Корни домашнего насилия // *Отечественные записки*. – 2013. – № 2(53). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.strana-oz.ru/2013/2/korni-domashnego-nasiliya>.
12. Головкин Б.М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання : [монографія] / Б.М. Головкин. – Х. : Право, 2011. – 440 с.
13. Головкин І.А. Відмежування жорстокого поводження з тваринами від незаконного полювання / І.А. Головкин // *Університетські наукові записки*. – 2008. – № 3. – С. 269–271.
14. Гребенюк М.О. Юридіко-психологічні засади розслідування злочинів, вчинених із особливою жорстокістю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 19.00.06 / М.О. Гребенюк ; Київський нац. ун-т внутр. справ. – К., 2009. – 20 с..
15. Гуманное образование в Украине: обучение без экспериментов на животных // *Проект организации «Врачи против экспериментов на животных»* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukraine-projekt.de/dnipropetrowsk.html?n=162>.
16. Дніпропетровські маніяки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://goo.gl/i9lksG>.
17. Іванович В.І. В сніговицю: бувальщини і казки з дідусевої 'язки / В.І. Іванович // *Вивчаємо українську мову та літературу*. – 2009. – № 30. – С. 37–38.
18. Капытина Т.П. Догхантинг как социально-опасное психологическое явление на современном этапе развития российского общества / Т.П. Капытина // *Психология: проблемы практического применения : материалы II междунар. науч. конф. (г. Чита, июнь 2013 г.)*. – Чита : Издательство Молодой ученый, 2013. – С. 25–42.
19. Коробко І.І. Міжнародно-правові стандарти захисту домашніх тварин від жорстокого поводження / І.І. Коробко // *Український часопис міжнародного права*. – 2013. – № 1. – С. 70–74.
20. Корытин С.А. Жестокость на охоте / С.А. Корытин // *Гуманитарный экологический журнал*. – 2011. – № 4(43). – С. 89–92.
21. Кримінальне право України. Особлива частина : [підручник] / ред. : В.В. Сташис, В.Я. Тацій ; кол. авт. : Ю.В. Баулін та ін. – 4-е вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 608 с. ; Иванов Н.Г. Уголовное право России. Общая и Особенная части : [учебник для вузов] / Н.Г. Иванов. – М. : Издательство «Экзамен», 2003. – 766 с.
22. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – С. 596 ; Белый И.Ю. Глава 10 «Преступления против здоровья населения и общественной нравственности» / И.Ю. Белый // *Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть : [учебник]* / под ред. А.С. Михлина. – М. : Юристъ, 2004. – С. 275.
23. Курсоветского уголовного права / отв. ред. Н.А. Беляев. – Ленинград : Изд-во Ленинград. ун-та, 1981. – Т. 5 : Часть особенная. – 1981. – 653 с.
24. Медведь, лиса, слепень и мужик // *Народные русские сказки в трех томах*. – М. : ДиректМедиа, 2014. – Т. 1. – С. 80.
25. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка: [80 000 слов и фразеологических выражений] / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова ; Рос. акад. наук ; Ин-т рус. языка им. В.В. Виноградова. – 4-е изд., доп. – М. : Азбуковник, 1999. – 943 с.
26. Орлов А.А. Как убийцы животных воюют с людьми / А.А. Орлов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://fraza.ua/.../kak_ubijtsy_zhivotnyh_vojujut_s_ljudmi_.html.

27. Охота Я.В. Визначення «жорстокого поводження» / Я.В. Охота // Часопис Київського університету права. – К., 2013. – № 4. – С. 372–376.

28. Ратинов А.Р. Жестокость как правовая и нравственно-психологическая проблема / А.Р. Ратинов, О. Ю. Михайлова // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1985. – Вып. 42. – С. 8–17.

29. Реймерс Н.Ф. Словарь терминов и понятий, связанных с охраной живой природы / Н.Ф. Реймерс, А.В. Яблоков. – М. : Наука, 1982. – 144 с.

30. Розповсюдженість насильства в українських сім'ях: дослідження на замовлення «Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні» (ПРООН-ЄС) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://undp.org.ua/files/ua_5843415_JAN_violence_prez_fin_UKR.pdf.

31. Ситковская О.Д. Уголовный кодекс Российской Федерации. Психологический комментарий / О.Д. Ситковская. – М. : Волтерс Клувер, 2009. – 192 с.

32. Солдатова Г.У. Может ли другой стать другом? Тренинг по профилактике ксенофобии / Г.У. Солдатова, А.В. Макачук. – М. : Генезис, 2006. – 256 с.

33. Фишер С. Человек и животное / С. Фишер. – СПб. : Изд. Я. Канторовича, 1899. — 280 с.

34. Шергина К.Ф. Глава 12 «Преступления против здоровья населения и общественной нравственности» / К.Ф. Шергина // Уголовное право. Особенная часть : [учебник] / под ред. Н.И. Ветрова и Ю.И. Ляпунова. – М. : Новый Юрист, 1998. – 768 с.

35. Що робить Україна у сфері захисту тварин / Київське товариство захисту тварин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://animalprotect.org/about/azou_info/118/0.

